

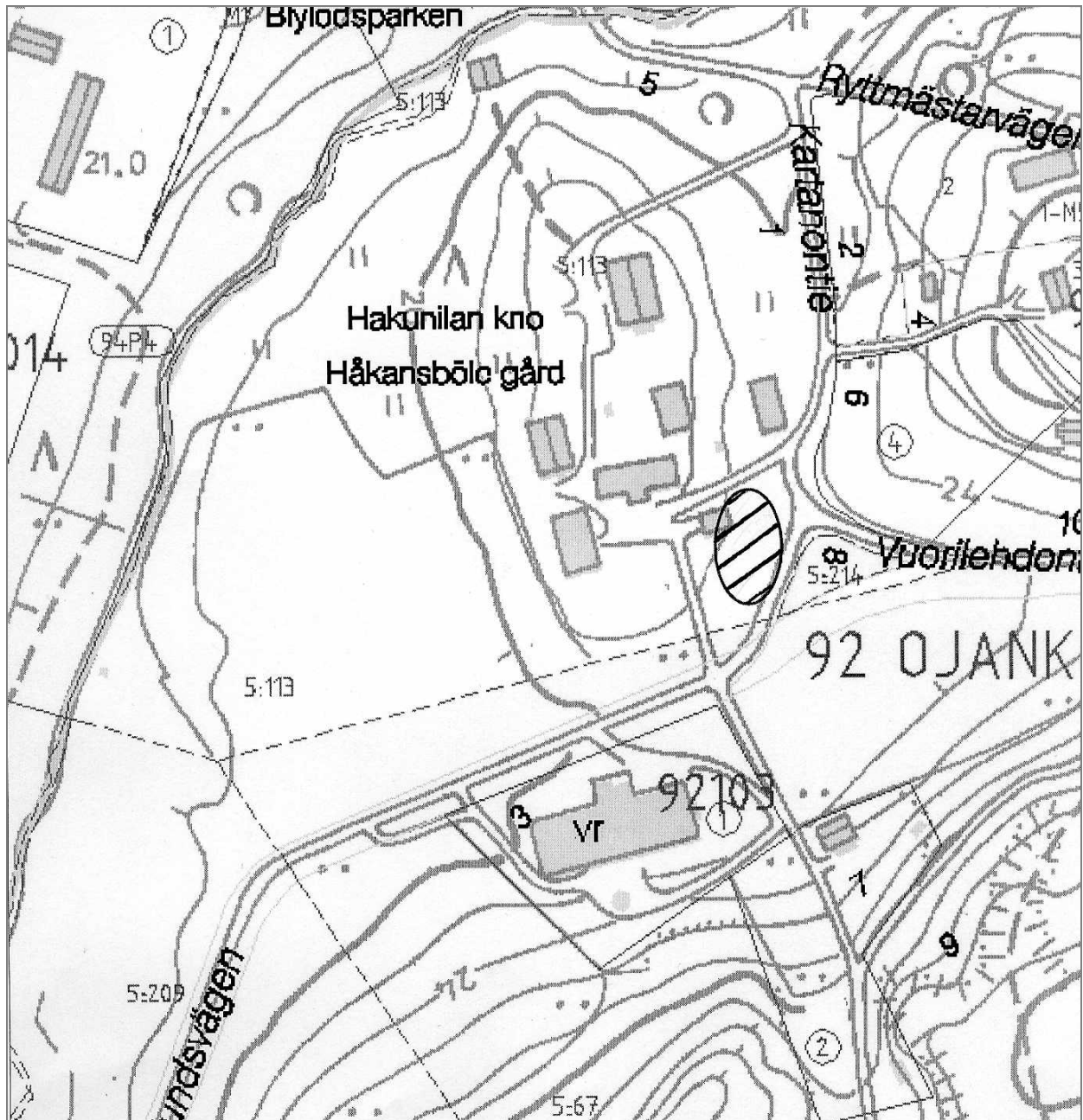
Vantaa Hakunilan kartano – konekaivuun arkeologinen valvonta
Heini Hämäläinen / Museovirasto RHO 2007

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen nimi:	Hakunilan kartano
Kunta:	Vantaa
Kohteen laji:	Kartanotontti/keskiaikainen kylätontti
Ajoitus:	Keskiaika-nykyaika
Peruskartta:	2043 7
Koordinaatit:	KKJ X 6685245-287 Y 2561862-880 Z max 21.89, min 20.28
Tutkimuksen laatu:	Koneellisen kaivuun valvonta
Tutkimuslaitos:	Museovirasto/RHO
Kaivauksen johtaja:	HuK. Heini Hämäläinen
Kenttätyöaika:	7.-9.5.2007
Tutkitun alueen laajuus:	noin 400 neliometriä
Rahoittaja:	Vantaan kaupunki
Kustannusarvio:	1000 €
Tutkimushistoria:	Veli-Pekka Suhonen 2005: Vantaan keskiaikaisten kylätonttien inventointi
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHO:A)

Vantaa Hakunila, konekaivuun valvonta-alue vinoviivalla merkittynä.

1:2000, peruskartta 2043 7 (Vantaan kaupungin kiinteistökartta)

1. Johdanto

Museoviraston Rakennushistorian osasto valvoi koneellista kaivantaa touku-
kuussa 2007 Vantaan Hakunilan (Håkansböle) kartanon tontilla. Vantaan
kaupunki on vuonna 2005 hankkinut kartanon tontteineen omistukseensa ja
aikoo rakentaa parkkipaikan kartanokumpareen kaakkoislaidalle Vuorilehdontien
pohjoispuolelle. Parkkipaikan pohjustuksia varten maata jouduttiin kaivamaan
paikalta 25-75 cm syvyydeltä. Håkansbölen kylä mainitaan verotusasiakirjoissa
vuonna 1540, jolloin kylässä oli neljä taloa. Suurtila paikalle alkoi muodostua jo
1600-luvulla. Vuoden 1708 kartalla on kumpareelle merkitty Gård-niminen tontti.
Kartanon alueelle on rakennettu useaan otteeseen talousrakennuksia. Kyseessä
on siis mahdollinen myöhäiskeskiaikainen kylätontti, joka on käytössä edelleen.
Valvontaa tehtiin kolmen päivän ajan 7.-9.5.2007. Valvonnan tavoitteena oli
huolehtia, että esiin tulevat mahdolliset rakenteet ja kulttuurikerrokset tulevat
dokumentoiduiksi ja että lisätutkimuksiin ryhdyttäisiin, jos tarvetta ilmenisi.
Kustannuksista vastasi Vantaan kaupunki ja budjetti oli 1000 €. Valvonnan
suoritti HuK. Heini Hämäläinen

Historiallinen tausta

1500-luvulle tultaessa oli Helsingin pitäjän asutus saavuttanut huipentumansa.
Vuonna 1551 tiloja oli pitäjässä peräti 357 kpl. Kartanomäen seutuvilla sijaitsi
aikanaan Sotungin peräkylä "Böle". Erään kylässä asuneen Håkan nimisen
tilanomistajan mukaan kylää alettiin kutsua Håkansböleksi ja tästä juontuu myös
myöhemmän kartanon nimi.

Kun Håkansböle ilmaantuu historian kirjoihin on kylässä neljä taloa. 1600-luvun
alussa kylässä oli viisi tilaa, joista kaksi oli autioitunut, kaksi köyhtynyt ja vain
yhtä tilaa viljeltiin (om. Henrik Mårtensson). Vuonna 1607 vouti Botved Hansson

hankki omistukseensa autiotilat ja muodosti niistä ratsutilan. Kartanon kantatilaan siis yhdistettiin 1600-luvulla toinen tila ja säteri siitä muodostui 1656. Tähän säterirustholliin liitettiin aputiloja sekä torppia. Hanssonin jälkeläiset (myöhemmin aateloituna Blylod) omistivat tilan 1700-luvun alkuun asti. (Kuisma 1992: 202, 203.) Tästä laajentuneesta rusthollista muodostui myöhemmin Håkansbölen kartano 1800-luvulla (Rakennusinventointi Vantaalla 1981: 104, 105). Tila oli Isonvihan aikana välillä autionakin.

Tilalla on ollut useita omistajasukuja. Everstiluutnantti Anders Munsterhjelm omistajakaudella 1838-1879 kartano laajentui ja kukoisti. Hän rakennutti mm. uusklassillisen päärakennuksen 1840-luvulla. Hänen aikanaan suunniteltiin myös kartanoa ympäröivä puisto uudelleen. Kartanolla oli näihin aikoihin työvoimaa 53 henkilöä ja maanviljelyyn panostettiin. (Litzen & Vuori 1998: 57-59.)

Seuraava omistaja Konni Zilliacus (1880-1884) rakennutti kartanolle hevostallin, mutta jo muutaman vuoden kuluttua kartano siirtyi kenraalimajuri Oscar Andelinille (1884-1905). Hänen ajallaan kartanoon kuului maata 700 hehtaaria ja tilalla harjoitettiin kasvihuoneviljelyä ja karjataloutta. Kartanopuisto muutettiin englantilais-tyyliseksi ja sinne istutettiin tammia. Monien pienten olkikattoisten latojen tilalle rakennettiin suurempia latoja 1890-luvulla.

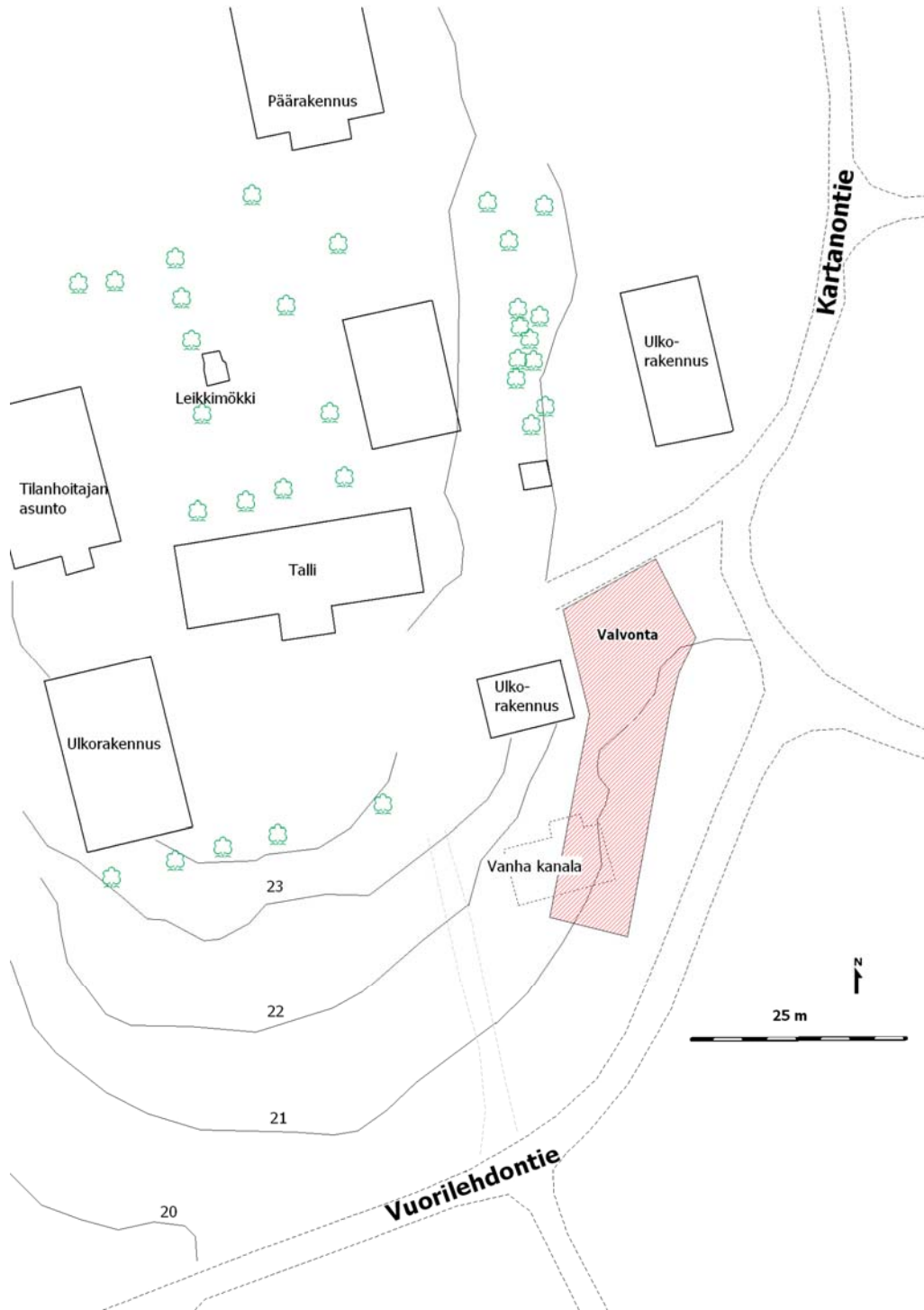
Isännän kuoltua kartano siirtyi Sanmarkin perheen omistukseen. Isäntä pankkivirkailija Arvid Sanmarkin aikana päärakennus peruskorjattiin uuteen muodikkaaseen jugend-tyyliin. (Litzen & Vuori 1998: 58, 59) Vanhasta päärakennuksesta jäi vain pohjahirret eli se rakennettiin samalle paikalle. Myös mm. navetan kivijalka uusittiin ja kartanolle rakennettiin uusi kanala. Sanmarkin suvulla kartano säilyikin, kunnes vuonna 2005 Vantaan kaupunki osti sen. 1900-luvun jälkimmäisellä puolikkaalla kartanon maita myytiin runsaasti. Loppuvaiheessa tilasta huolehti pehtori omistajaperheen muutettua Ruotsiin. Kun Vantaan kaupunki osti kartanon, kuului kauppaan runsaat 6 hehtaaria maata.

Nykyiset kartanon rakennukset sijaitsevat tiiviinä ryppäänä Kormuniitynojan eteläpuoleisella kumpareella puiston ympäröimänä. Kartanon vanhin rakennus on ns. mutteritalo, joka sijaitsee kuitenkin Kormuniitynojan pohjoisrannalla. Se valmistui vuonna 1776 Kuningas Kustaa III:n vierailun muistoksi. Päärakennus on ollut samalla paikalla 1840-luvulta, mutta peruskorjattu 1905. Päärakennuksesta hieman lounaaseen sijaitsee 1800-luvun puolessavälissä rakennettu hirsinen tilanhoitajan asunto. Kartanon ulkorakennukset ovat pääsääntöisesti 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alusta. Museovirasto on luokitellut Håkansbölen kartanon kulttuurimaiseman valtakunnallisesti merkittäväksi ympäristöksi.

Tutkimusmenetelmät

Ennen kentälle lähtöä tutustuin Veli-Pekka Suhosen vuonna 2005 suorittamaan inventointiin paikalla. Suhonen on määritellyt kohteelle rauhoitusluokan II ja kohteen arkeologisen arvon hän arvioi olevan B- eli käytössä olevalla tonttimaalla on raskasrakenteisia rakennuksia, jotka ovat todennäköisesti tuhonneet vanhat rakenteet ja kulttuurikerrokset. Tarkastelin myös vuonna 1708 tehtyä karttaa alueesta, jonka on piirtänyt Samuel Broterus. Siinä kartanon kantatalo on nykyisen päärakennuksen paikkeilla peltojen ympäröimänä. Ulkorakennuksia ei ole merkitty. Kormuniitynojan yli luoteesta kaakkoon kartanokumpareen koillispuolitse kulkee Suuri Rantatie. Tie näkyy myös Kuninkaan kartastossa, missä kumpareelle on merkitty kolme rakennusta. Kuninkaan kartaston kartasta on melko vaikeaa tarkemmin arvioida, missä rakennukset sijaitsevat nykymaastossa.

Ennen varsinaista kenttätöaikaa kävin tutustumassa kohteeseen. Parkkipaikka tulee sijaitsemaan kartanon kaakkoisimman ulkorakennuksen etelä- ja kaakkoispuolella mäkeä kiertävän tien luoteispuolella.

Maastoon oli merkitty rimoilla kaivettavan alueen ääriajat. Paikalla maasto laskee kaakkoon ja maanpinnan korkeus on kaivettavan alueen kohdalla 21.90-20.73 m mpy. Rinteessä kasvoi ruoho ja maanpinnalle näkyi muutaman suuren kiven yläpintaa.

Ensikäynnillä selvisi, että juuri kaivettavan alueen kohdalla on sijainnut kanala, joka loppuvaiheessaan ennen purkamista oli toiminut myös varastona. Naapurin kertoman perusteella rakennus on purettu 1970-luvun lopulla ja se on ollut samaa ikäluokkaa kuin pihapiirin muut ulkorakennukset eli 1900-luvun alusta. Rakennuksen paikka näkyy vanhemmissa peruskartoissa. Naapurin isäntä (jonka nimi jäi valitettavasti kysymättä) kertoi rakennuksen olleen kivijalalle rakennettu ja puurakenteinen. Nurkissa on sijainnut tiilistä muuratut tukipylväät. Lattia on ollut betonia ja rakennuksessa on ollut ulkoneva eteinen pohjoisseinällä.

Kanalasta löytyi kuva kirjasta Rakennuskulttuuri Vantaalla, kirja on julkaisu inventoinnista vuodelta 1981. Seuraavalla sivulla olevasta kuvaparista huomaa, miten kanala on kadonnut maisemasta. Kanalan itäseinä on ollut lähes samassa linjassa nykyisen ulkorakennuksen itäseinän kanssa. Oli hyvä tietää, että kaivannosta tulisi todennäköisesti esiin rakennuksen purkujätettä ja mahdollisesti kivijalka, joka oli naapurin kertomuksen perusteella "peitetty" maahan.

Kaivuri poisti maata ohuina kerroksina. Pinnalla näkyviä kivi mittasin paikoilleen ottamalla niistä ristimittoja mm. lähimmän ulkorakennuksen kulmaan ja tien vieressä kaivannon eteläpuolella olevaan sähköpylvääseen. Myöhemmin kuitenkin osoittautui, että päällimmäiset kivet eivät välttämättä liittyneet kanalaan tai eivät ainakaan olleet enää alkuperäisellä paikallaan.

Kuva otettu 3.5.2007 koillisesta, etualalla hämmöttävät rimat merkkäavat kaivattavan alueen pohjoispäätä. Taustalla naapurin ulkorakennus. Tie oikealla vie kartanon pihaan.

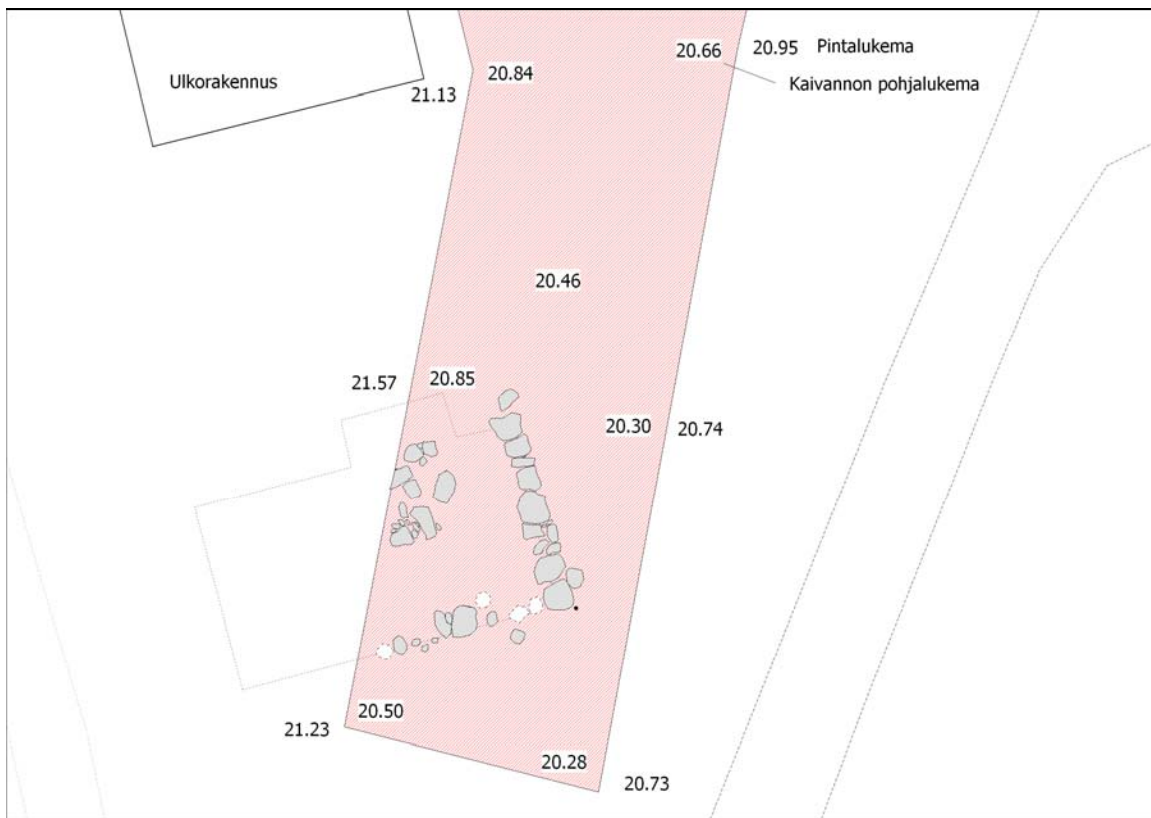
Kuva kirjasta Rakennuskulttuuri Vantaalla, s. 106, otettu 1974.

Maata poistettaessa tuli nurmen alta esiin runsaasti rakennuksen purkamisen aikaista roskaa. Maahan oli upotettu mm. aurinkotuoleja, metalliromua, imuri, polkupyörä, muovitavaraa ym. vastaavaa jätettä (ks. Kuva alla).

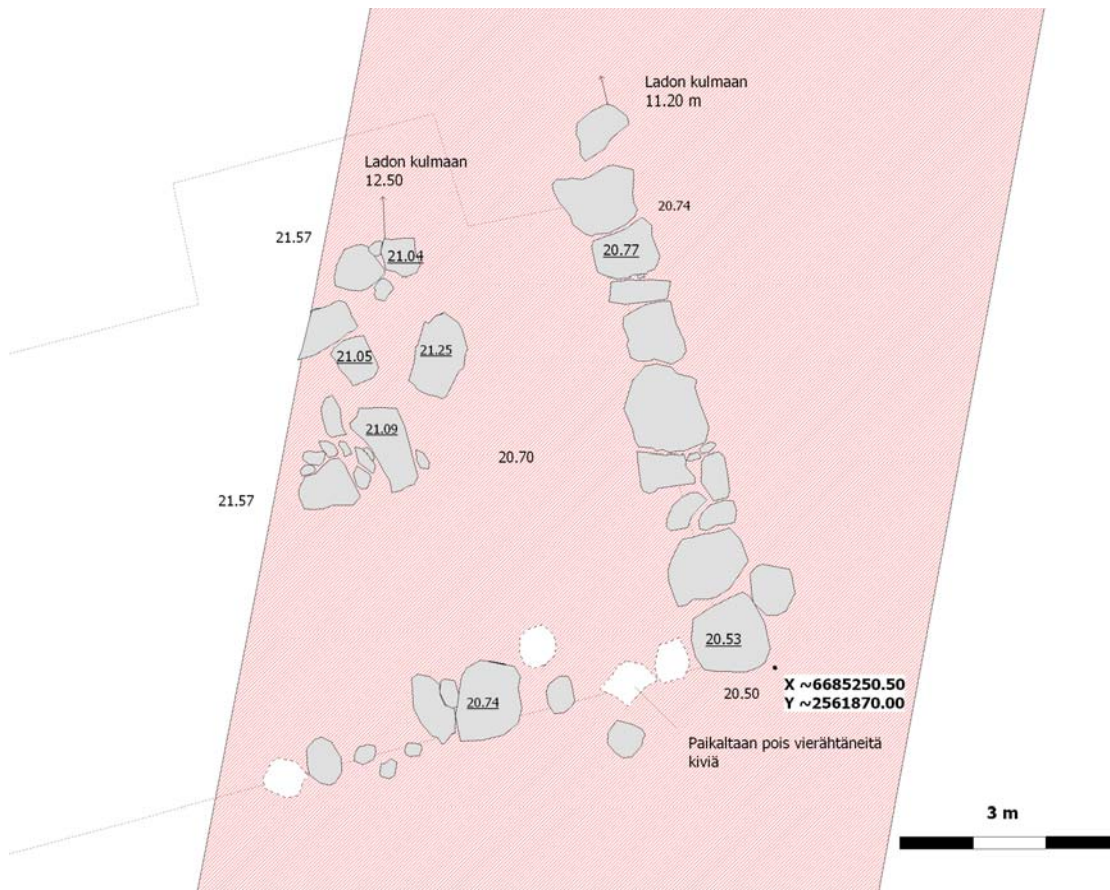
Maassa oli myös runsaasti seinätiiltä, kattotiiltä sekä jonkin verran puujätettä. Maa-aines oli kaivannon pohjoispäässä savensekaista hiekkaa ja soraa. Maan soraisuus selittyy tienpohjalla, joka tulee nykyisen ulkorakennuksen edustalle, sen itäseinustalle. Pohjoisosasta maata poistettiin ohuempi kerros (25 cm) kuin kaivannon eteläpäästä (75 cm). Kaivannon eteläosassa maa-aines oli savea, jonka seassa oli hieman orgaanista ainesta sekä hiekkaa. Syvimmälle mentiin kaivannon lounaiskulmassa, mistä maata poistettiin noin 75 cm:n paksuudelta. Kaivurin tavoitteena oli tehdä suhteellisen tasainen alusta parkkipaikkaa varten.

Noin 21-20,50 m mpy syvyydeltä modernin roinan alta savisesta maasta tuli esiin kanalan kivijalka, josta ehjimpänä oli säilynyt puretun rakennuksen itäpäädyn kohdalla oleva lähes pohjois-etelä –suuntainen alimmainen kivirivi.

Vaaleanpunainen alue on kaivinkoneella kaivettu alue. Harmaalla merkitty esille tulleita kiviä. Valkoiset ovat paikaltaan poisvierähtäneitä kiviä.

Kivien pinnan korkeus laski noin 20-25 cm etelää kohti. Tämän kivirivin päällä oli siellä täällä irtokiviä. Kivijalassa on siis varmasti ollut useampi kerros, mutta ylemmät kerrokset eivät olleet säilyneet ehjänä tai kiviä on viety pois muihin tarkoituksiin. Itä-länsi –suuntaiset kivirivit olivat katkelmalliset. Rakennus on jatkunut kaivetusta alueesta länteen. Perustuskivet olivat enimmäkseen lohkottuja; niissä näkyi porausjälkiä.

Kivijalka hieman tarkemmin.

Rakenteen 'sisäpuolella' lähellä kaivannon länsiprofiilia oli kiviä, jotka liittyivät ilmeisesti rakennuksen eteisulkonemaan, mutta nekin vaikuttivat siirtyneen pois paikoiltaan. Em. Kivet olivat hieman korkeammalla kuin itäpäädyn kivirivi. Näiden

alla ei kuitenkaan ollut enää kiviä. On mahdollista, että ne liittyvät rakennuksen väliseinään, koska niiden suunta on lähes sama kuin itäseinän. Kaikki kivet olivat varsin kookkaita, suurimmat noin 100x130 cm. Kivet olivat paksuudeltaan noin 40-60 cm eli niiden pohjataso on noin 20 m mpy.

Kivijalka hämöttää saven seasta kuvan oikeassa yläaidassa. Kuvaussuunta SW-NE. Kohdassa, missä näkyy pohjoisnuoli, on mahdollisesti eteisulkoneman tai rakennuksen sisäseinän kiviä.

Kanalan itäpäädyn perustusket pohjoiskoillisesta kuvattuna.

Eteisulkoneman kiviä, harjakset osoittavat pohjoiseen, kuvaussuunta E-W.

Kivijalasta oli siis säilynyt ehjimpänä alin kivikerros. Näiden kivien päällä oli savea. Kaivantoa jouduttiin syventämään tästä tasosta, joten kivet jouduttiin nostamaan pois. Piirsin rakenteesta luonnoksen ja otin sille hieman korkeuksia. Sidoin rakenteen ristimitoilla ympäristöön. Vantaan kaupungin teknisen osaston henkilökunta kävi tuomassa absoluuttisen korkeuden kaivannon vieressä sijainneen ulkorakennuksen seinään ja kaivurikuski toimi ystävällisesti lattamiehenä tarvittaessa.

Kivijalan alla havaitsin siellä täällä vielä pienempiä kiilakiviä, mutta rakenne oli ladottu suoraan saven päälle. Myös kivien välissä oli savea. Sekoittunutta jättemaata ulottui kaivannon pohjaan saakka ja missä ei ollut roskia, siellä oli puhdasta savimaata. Pohjavesi oli paikalla niin alhaalla, että heti kivien poiston jälkeen kuopat täyttyivät vedellä. Mitään kanalaa vanhempaa aineistoa en paikalla havainnut. Esineistö vaikutti olevan kanala-vaiheeseen sopivaa: rautanaula, rautafragmenteja, uutta fajanssia, uutta tasolasia jne.

Kaivetulla alueella oli myös betonisen lattian kappaleita. Maa-aines rakenteen sisäpuolella erottui tummempana ympäristöstään mahdollisesti kanala-vaiheen aikana kertyneen orgaanisen aineksen takia.

Löytötavaroita, joita ei otettu talteen.

Tiiliroipetta länsiprofilissa, suunta E-W

Yllä lopputilannetta pohjoisesta ja seur. sivulla eteläkaakosta.

Tulokset

Kaivinkonevalvonnan tuloksena löytyi kartanokumpareen kaakkoislaidalta kivijalka noin 20.50-21.00 korkeudella meren pinnasta. Se liittyy 1900-luvun alussa rakennettuun kanalaan, joka on ollut kooltaan noin 7 X 11 m (E-W). Rakennus on purettu 1970-luvulla. Rakennuksen kaakkoisnurkan koordinaatit noin: $x = 6685250,50$; $y = 2561870$ KKJ, kaista 2. Kivijalka oli varsin jyrkällä ollakseen kanalan perustus. Mielessä kävi, josko se liittyy johonkin samalla paikalla olleeseen vanhempaan rakennukseen. Kartanolla on varmasti sen eri vaiheissa ollut lukuisia ulkorakennuksia ja työväen asuntoja jne. Löytömateriaali kuitenkin viittasi lähinnä 1900-lukuun. Löytöjä ei otettu talteen; niistä on muutama digitaalinen kuva. Kivijalan alla oli löydötön savimaa.

Kivijalasta oli säilynyt ehjimpänä rakennuksen itäpäädyn kiveys. Se oli noin 7 metriä pitkä ja lähes pohjois-etelä –suuntainen. Alimpien kivien pinnan korkeus oli 20.53 m mpy. Rakennuksen pohjois- ja eteläseinien perustuskivien rivit olivat katkelmalliset. Kivet olivat varsin kookkaita ja osa myös poraten muotoiltuja. On mahdollista, että kivijalka jatkuu länteen nyt kaivamatta jääneelle alueelle. Jos tulevaisuudessa on tarvetta kaivaa parkkipaikan länsipuolella, on odotettavissa perustuskiviä purkujätteen alta ulkorakennuksesta, joka mitä ilmeisimmin ajoittuu 1900-luvun alkupuolelle. Tämä on tietenkin arvailua, sieltähän voi löytyä vaikka keskiaikainen kylätontti. Nykyiseltä kartanokumpareelta on vaikea erottaa mitään keskiaikaan viittaavaa; kartanopuistoa on muotoiltu aikojen kuluessa. Ainoastaan koekuopituksella voisi tavoittaa vanhempia aikatasoja (kuten Veli-Pekka Suhonenkin toteaa raportissaan), jos niitä ylipäättäen on jäljellä.

Helsingissä _____

pvä

allekirjoitus

Lähteet

Alanen, Timo & Kepsu Saulo 1989: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805

Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki

Hako, Hako & Lillbroända 2005: kartanomatka Vantaalla.

Kuisma, Markku 1992: Helsingin pitäjän historia 1550-1713.

Litzen & Vuori 1998: Helsingin kunnan historia 1865-1945.

Rakennuskulttuuri Vantaalla –inventointi 1981

Kuntasuunnitteluvirastoon julkaisu, Vantaan kaupunki

Vantaa 1981

Suhonen, Veli-Pekka 2005: Vantaan keskiaikaisten kylätonttien inventointi

MV/RHO:A